

“TÜRKİYE’DEKİ GENÇLİK SORUNLARININ KAYNAKLARI VE BU SORUNLARIN ÇÖZÜM YOLLARI”

Nesrin KALE*

1) Türkiye’de Gençlik Sorunları

Gençlik üzerinde yapılan gözlem ve araştırma sonuçlarına bakarak, Türkiye’de gençlerin yoğun bir şekilde sorunlarla karşılaştıklarını ileri sürebilmekteyiz. Bu sorunlara çözüm yolları önerebilmek için, bunlardan araştırma bulgularına göre en yoğun yaşanan en önemlilerini ortaya koymaya çalıştık.

GENÇLİK, tanımlanması güç bir kavramdır ama bu kavramı uzmanlar şöyle tanımlar; “kronolojik olarak 15–24 yaşlar arasını kapsayan biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir gelişme, olgunlaşma çağıdır.” –Unesco’nun da kabul ettiği bir gençlik tanımıdır.– Bu çağ, çocukluk çağıının etkisi altındadır ve olgunluk çağını da etkiler.

Gencin çağına özgü böylesine farklı değişimleri geçirmesi onun için zaten başlıbaşına bir sorun olmaktadır. Bu dönemde fizyolojisindeki çok önemli değişikliklere paralel olarak cinsel sorunları ortaya çıkar. Bu durumda karşı cinse tavrını; cinsel kimliğini saptamak zorundadır. Ayrıca ailesi, toplum ondan bir sosyal kimlik beklemektedir. Çocukluktaki anne babayla özdeşleşmenin yerini ergenlikte arkadaş, öğretmen, roman ve film kahramanları gibi kişilerle özdeşleşme alır, bu bir anlamda anne-babaya başkaldırı ve çocukluk dönemini reddetmektir. Devamlı olarak toplumda yerini arayan genç, özdeşleşme, özerklik ve sorumluluk problemlerini aşmaya çalışır. İşte gencin bu kadar çok baskının altında olması demek onun aynı zamanda psikolojik sorunları da yoğun olarak yaşaması demektir.

Gencin yaşadığı çevre bu dönemde çok daha fazla önem kazanır. Eğer çevre onun, sorunlarının üstesinden gelebileceği; bu dönemi rahatlıkla geçirebileceği şartlarla donanmamışsa genç, kendisini çok ağır bir

* Arş. Gör. Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı

yükün altında hissedip yalnızlığı yaşayacağından psikolojisi derin yaralar alır, bu durum da temel sosyal kişilik yapısına çok olumsuz bir şekilde yansır.

Atalay YÖRÜKOĞLU gencin yaşadığı bu dönemi bir mayın tarlasına benzetir¹. Bu tarladan geçerken aslında yara almamak mümkün değildir. Ama çevre koşulları olumluysa bu dönemde gencin alacağı yaralar hafif olacak, eğer olumsuzca ağır olacak hatta kolu bacağı kopacaktır.

Bu gençlik çağı Türk, Amerikalı, Afrikalı her gencin yaşadığı evrensel özellikli bir dönemdir.

O halde Türk gençleri için gençlik döneminden geçiyor olmaları, başlıbaşına bir sorun olmaktadır. Buna çevre ile ilişkisinden kaynaklanan başka sorunlar da eklenir. Çevre kavramının içine, aileyi, okulu, toplumu, şehri-köyü, kasabayı hatta dünyayı katabiliriz.

Ülkemizde farklı sosyo-ekonomik tabaka ve aileler içinde yaşayan gençlerin sorunları birbirine tıpatıp benzemediği gibi şehirlerde, köyde, kasabada yaşayan gençler de aynı sorunları yaşamazlar. Ama şurası da bir gerçek ki, hangi kesimde nerede olursa olsun aile, gençlerin sorunları, kuşak çatışmasını yoğun olarak yaşadıkları bir ortamdır.

Orta ve yüksek öğretimdeki farklı sosyo-ekonomik kesimlerden gençler üzerinde yapılan araştırmalarda şu bulgulara varılır; “Gençlerden çok şey beklenir ama bu beklentileri saptayan ilkeler her zaman kesinlik taşımadığından gençlerle yetişkinler çatışırlar. Genç kendini yetişkin olarak kabul ettirmeye çalışırken ebeveynler gencin bu yeni statüsüne uyum sağlamakda zorlanırlar. Gençlerin yetişkinlerde beğenmedikleri özellikler; tutuculuk ,katı kurallara bağlılık, otoriter davranışlar, hoşgörüsüzlük ve diyaloga, tartışmaya girememektir. Çünkü, bu özelliklerinden dolayı yetişkinler karşı cinsle arkadaşlık, geleneklere, ahlâk kurallarına bağlılık, arkadaş seçme, belli saatlerde eve dönmek, boş zamanları ders çalışarak değerlendirmek, siyasetle fazla ilgilenmek gibi konularda gençlere sınırlar koyup onların özgürlüklerini kısıtlamaktadırlar”.

Gencin, cinsel konulardaki bilgilerini nereden edindiği önemli bir konudur. Bu konular ‘ayıp’ olarak karşılandığından üzerinde özgürce konuşma imkanını bulamamaktadır gençler. Bu nedenle cinsel konular-

¹ Yörükoğlu, Atalay, Gençlik Çağı, T. İş. Bank. Yay. No. 270, Ankara 1958. Daha fazla bilgi için başvurunuz.

da aile ve okul ortamında bilgilenemeyen gençler birbirlerinden son derece yanlış bilgiler edinmektedirler. Çocuğun nasıl dünyaya geldiğini kimden öğrendiği ile ilgili soruya "gençlerin % 11.3'ü, 'bu konuları öğrenmenin uygun olmadığı' biçiminde cevap vermişlerdir. Bu grup cinsel konuları ayıp olarak görüp, öğrenmeyi bile reddeden gruptur. Mülakatçılardan utandıkları için bu şekilde cevap vermiş olanlar da vardır. Cinsel konularda bilgi edinmek için anneye başvuranlar % 24.4 olduğu halde babaya başvuranlar % 3.1'dir."²

Çevre ve aile tarafından -öğrenmeyi bile reddedecek kadar- baskı altına alınan gençler bu nedenle ilerideki aile yaşamlarında çok önemli sorunlarla karşılaşabileceklerdir.

Gençlerin kız-erkek arkadaşlığı konusundaki düşünceleri de çok olumlu değildir; "Gençlerin üçtebirinden fazlası (% 36.1) karşı cinsten arkadaşı olduğunu ifade etmiştir. Geri kalan % 63.9'unun ise karşı cinsten arkadaşı yoktur."³

Kız-erkek arkadaşlığına cinsiyet açısından bakıldığında karşı cinsten arkadaş edinme "erkeklerde % 40, kızlarda % 33.2'dir. Karşı cinsten arkadaşı olduğunu belirten gençler tüm gençlerin ancak % 36.1'ini oluşturmaktadır."⁴

Tüm bu bulgular, gençlerin yetişkinlerle ilgili kendi değerlendirmeleridir ve gençler yetişkinlerin geleneğe bağlılıkları karşısında hoşgörü, sevecenlik, samimiyet, özgürlük gibi değerlere çok fazla önem verirler.

Gençler ailede sorunlarının çözümünde daha çok anneye başvururlar, babayla diyalog kurma oranı anneye kurulan diyaloga göre düşüktür. Ama gencin öğrenim düzeyi yükseldikçe anne ile iyi anlaşma durumu ortadan kalkar.

Alt ve üst kültür düzeylerindeki, şehir ve kırsal kesimdeki ailelerde bu gençlik sorunları farklı boyutlarda yaşanmaktadır. Örneğin alt kültür düzeyindeki ve kırsal kesimdeki ailelerde gelenekler, din ve ahlak kuralları cinsiyet ayrımı neredeyse tabulaşmış çok önemli konular olduğu halde üst kültür düzeyindeki ailelerde bu konulara biraz daha hoşgörülü, esnek bakılır. Gençlere daha çocukken cinsel ayrılık düşün-

2 12-24 Yaş Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları, M.E.GSBak. Gençlik Hizmetleri ve faaliyetleri Daire Bşk.lığı Arş. Gazi Ün. Yay. Ankara 1986, s. 39.

3 Age. s. 26.

4 Age. s. 51.

cesinin yerleştirilmesi bir baskı unsuru olduğundan genç karşı cinse hep ürkek yaklaşır ya da hiç yaklaşamaz. Zaten bu arada ergenlik dönemi sorunlarını da yaşadığı için karşıdakini hep farklı cins olarak göreceğinden (cinsellik ön planda olacağından) genç başka değerleri -insana sevgi, saygı gibi değerleri-gözdardı edebilecektir.

Alt kültür düzeyindeki ve özellikle kırsal kesimdeki ailelerde babanın otoriter yapısı çocuk üzerinde çok olumsuz etkiler yapar. Bu etki de ileriki gençlik çağında kompleks, pasiflik, aşırı tepkili olma gibi kişilik bozukluklarına yol açmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde, gençlerde alkol ve uyuşturucu kullanımının arttığı gözlenmektedir. Suç işleme oranı da nüfusumuza göre gençlerde daha fazladır. Batı gençliği bu konuda daha kötü durumda olmakla beraber, gençliğimizde bu eğilimlerin görülmesi bir tehlike habercisi olarak algılanmalıdır. Zira daha şimdiden, birçok genç nevroz ya da psikoz türü hastalıklardan birinin pençesindedir.

Sonuç olarak ülkemizdeki gençlik sorunlarının kaynağının aile olduğunu söyleyebiliriz. Peki Türk ailesi nasıl özellikler taşıyor ki gençlerin sorunlarına kaynaklık ediyor? İşte bu özellikleri ortaya koyarken Türk ailesinin tarihsel boyutuna bakmak gerekir. Çünkü şu andaki Türk ailesi geleneksel ailenin tohumlarını taşımaktadır.

II) Türkiye'de Gençlik Sorunlarının Kaynakları

A) AİLE: Baba Otoritesine Saygı

Şimdiki Türk ailesinin atası olan eski Türk ailesini öncelikle tanımak, aile biçimimizin kökleşmiş özelliklerini ortaya çıkarmak ve bu açıdan gençlik sorunlarına yaklaşmak açısından yararlı olacaktır.

Yakut, Altay, Kırgız Türklerini inceleyen Fransız Sosyologu G. Richard, yakut Türkleri'nde hısımlık bağında esas unsurun ana olduğunu ancak bunun bir anaerkillik demek olmadığını, zira ailede hakim olanın yine erkek olduğunu vurgulamaktadır. Kırgız Türkleri'nde aile, pederşahi bir yapı gösterir; evlenen kadın kocasının dinini kabul eder. Altay Türkleri'nde ise aile, bu iki aile tipinin ortasında bir ailedir. Altaylılarda kadın erkeğe tabidir, erkeğin her emirini yerine getirir, miras yalnız erkek çocuklarla, erkek akrabalara intikal eder. Kazak Türkleri'nde kadına kalın (başlık) ödendiği için oldukça sert davranılır. Kadının erkeğe olan saygısı Anadolu Yörük ve Türkmenlerinde de gö-

rülür. Ayrıca tüm Türk boylarında doğan çocuğun erkek olması halinde aile içinde büyük bir sevinç yaşanır.

Eski Türk ailesinin bu ataerkilliğine rağmen bazı olumlu özellikleri de vardır. Örneğin bir kadınla evlilik esastır. Doğu Türkistan Türkleri'nde çok kadınla evlenme ancak ilk kadının rızası alınarak mümkün olur. Kadın evde kapalı değildir; pazarda, tarlada, devlet işlerini yürütürken eşinin yanındadır.

Fakat genelde Türkler'de çok sıkı bir aile ve toplum disiplini vardır; her aile çocuğunu, her boy, kabile askerlerini törelere uygun bir şekilde yetiştirmek zorundadır. Öyleki nerede kimlerin çadırlarının kurulacağı, çadırın içinde aile reisinin nerede oturacağı bellidir. Türk çadırındaki bu şeref yerine *tör* denir. Baba ailenin başkanıdır. Ailede toplu yaşama, fedakârlık, yardımlaşma, sevgi saygı duyguları egemendir. Büyük kardeş babadan sonra gelir, baba öldüğü zaman evin reisi olur ve aileye bakmak zorundadır. Bu kurallar da törece belirlenir.

Böylesine önem verilen töreler devlet yönetiminde de egemendir. Türk halkı kağan ve beylere töre gereği hürmet, sevgi ve bağlılık duyarlar -töre gereği buna kendilerini zorunlu ve görevli hissederler-. Her zaman devlet düzenine, yönetimine disiplinine örgütlenmeye çok önem verirler. Bu düzen anlayışı, aile yapısına ve toplum yaşamına da yansır.

Türkler gelenek ve örflerine -törelere- son derece bağlı onlara karşı gelinmesini affetmeyen bir millettir. Bunun en belirgin örneği, Oğuz Han ve Mete Han'ın törenin korunması uğruna babalarını öldürmeleridir. Bu davranışlarından dolayı üzüntü duymadıkları gibi, bu, toplum tarafından da töreye uygun olduğundan doğru bir davranış olarak onaylanır. Çünkü babaları hak dinini kabul etmemiş; Tanrı yoluna gitmemiştir. Dolayısıyla tanrı yolunu terkedenlerin cezalandırılması gerektiği Türkler'de bir töredir. Çünkü, tanrı merkezli dinlerin dışındaki budizm, manizm gibi dinler törelerin korunmasına ve gelişmesine imkân veremeyerek, toplumu felakete sürükleyebilir. İşte Türklerin töreleri böylesine katı bir şekilde uygulamalarının temelinde, toplumlarını tehlikelerden koruma isteği yatmaktadır. "İl gider, töre kalır" atasözü Türkler'in törelere verdiği önemi yansıtır. Bu sözün verdiği mesaj şudur: devlet, bağımsızlık elden gitse bile töreler çiğnetilemez, çünkü inançlarına, geleneklerine bağlı bir millet olan Türkler kutsal duyguların kamçıldığı bir gayretle bağımsızlıklarına, devletlerine yeniden sahip olabilirler. Ama halkı birbirine kenetleyen örfler, inançlar yıkılırsa toplum bir daha toparlanamaz ve başka bir toplumun kültüründe erir gider.

Demek ki, geleneklere aşırı bağlı bir toplum oluşumuzun kökleri Eski Türkler'in bu düşüncelerindedir.

Türkler 9. Y. Yılda İslâmiyeti kabul ettikten sonra aile yapısında olumsuz gelişmeler olur. Türk ailesi zaten ataerkil tohumlar taşıyıp, gelenekler törelere de erkeğin aile içindeki üstünlüğünü resmileştirirken, böyle bir aile yapısına islâm kuralları aykırı düşmez ve -şahitliği 2 kadının şahitliğine denk olan, 'boş ol' sözüyle karısını bırakan, mirasta kadından daha fazla yararlanan erkek ailede, Türk toplumunda iyice ön plâna çıkar; artık otoritenin simgesidir.

Cumhuriyet dönemine kadar Türk ailesi bu özelliklerini sürdürdü. Türk kadınına verilen haklarla kadın-erkek eşitliği düşüncesi yerleşmeye başladı. Bu düşünce de demokratik aile yapısına zemin hazırladı. Fakat günümüz Türk ailesine baktığımızda, demokratikliğin egemen olduğunu söyleyecek kadar iyimser olamıyoruz. Genelde Türk ailesi karşımıza, baba otoritesinin ağır bastığı, ataerkil, demokrat olmayan bir yapı olarak çıkıyor.

İşte bugün Türkiye'de gençlerin yaşadığı sorunların kaynağını eski Türkler'den itibaren ataerkil, otoriter, geleneklere, inançlara, törelere bağlılık gibi özelliklerle donanmış ailenin genlerini taşıyan bugünkü aile yapısında aramak gerekir.

Çocuk kişiliğinin temellerinin atıldığı çocukluk çağında aile tarafından kotarılır, çünkü aileden gelen her etkiye açıktır çocuk -adeta sünger gibi ne verilirse çeker- Bir de bu dönemde çocuğun sürekli olarak anne-babasıyla özdeşim kurduğu düşünülürse bu dönemde ailenin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Çocukken babanın otoritesine alışan genç erkek artık kendisi otorite olur; Çünkü toplumumuzda en önemli özellik otorite olmak ve başka otoritelere saygı duymaktır. Genç kız için de erkeğin otoritesi ve başka otoriteler (gelenek, inanç, devlet...) önemlidir.

Sonuç olarak otoriteryen kişiliğinin temelleri çocukluk döneminde aile ortamında atılmakta, çocuğun bu dönemde babaya boyun eğişi giderek otoriteyi temsil eden diğer kişi, kurum, inanç vs. ye vicdan ve görev adları altında genelleşmektedir. Otoriteryen kişiliğinin temellerini çocukluk çağındaki aile ortamında arayan uzmanlar bu kişiliğinin genellikle çocuğun sıkı disipline tabi tutulduğu ve sevilmediği aile ortamında geliştiğini ortaya koyarlar. Otoriteye saygının özü, aile, sosyal çevre tarafından kabul edilebilmek için normları benimsemek bunlara boyun eğmektir.

Türk ailesinde çocuğun ana-babaya bağımlılık ve boyun eğme eğiliminin ödüllendirildiği, bunun da pasiflik ve bağımlılık gibi bazı özellikleri geliştirdiği saptanmıştır. (Frey, Helling)

Bir köy çalışmasında fikri sorular arasında erkeklerin % 95'inin kadınların da % 77'sinin erkeği ailenin reisi olarak gördükleri sonucuna varılmıştır. (Bu sonucu resmileştiren bugün uygulanan Türk Medeni Kanunun'daki 'erkek evin reisidir' ifadesi değil mi?)

Aynı uzmanların 1958 yılında Ankara ve İstanbul'daki lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada da öğrencilerin yüksek düzeyde milliyetçi ve biçimsel otoriteye fazlasıyla bağlı olduklarından otoriteryen bir kişilik özelliği gösterdikleri vurgulanmıştır.

Türk toplumunda çocuğa öncelikle ilk görevinin ulusa, devlete ardından aileye ve başka otoritelere karşı olduğu öğretilir, yani otoriteye saygı, toplumumuzda bir sosyal norm haline gelmiştir. Oysa Batı toplumlarında kişinin kendine karşı olan sorumluluğu daha çok önem taşıdığından çocukta önce öz-otoriteryenizm duygusu oluşturulur. Ayrıca bizdeki aile ana-baba merkezli -baba ağırlıklı- bir yapıya sahipken Batı'da aileler çocuk merkezli ve demokratiktir.

Bu aileyi bizim insanımızın tanıması, Türk ailesiyle karşılaştırabilmesi bakımından çok önemlidir. Halkımızın Batı'lı aileyi tanıması kırsal kesimde bile hemen her evde bulunan televizyon sayesinde olmaktadır. Tabii yayınlanan filmlerdeki ailelerde uygulanan eğitimle, çocukta öz-otoriteryenizmin oluşturulmaya çalışıldığı mesajını alabilmek bizim insanımız için çok büyük bir önem taşır. Çünkü kendi aile yapısının olumsuzluklarını görüp eleştirebilmesi bu mesajı almasına bağlıdır.

Gündemde olan gençlik sorunlarına baktığımızda, Batı'lı aile örnek alınmadığı gibi geleneksel aile biçiminin korunduğu sonucuna varıyoruz.

B) DİN : Kutsal Kitabı Otorite Yapmak

Din, tarihin her döneminde her insan grubunda etkili olmuş bir değerler sistemi, evrensel bir olgudur. Dinin toplumlar üzerindeki etkisi tarihsel süreçte azalmış ama yok olmamıştır. Türk milletinin kültüründe; aile ve toplum ilişkilerinde yönlendirici bir rol oynamış olan din her zaman önemini korumuştur.

Eski Türkler'in yaşamını biçimlendiren törelerin temelinde de tanrı inancı vardır. Çünkü bu törelere hürmet etmek tanrıya hürmet etmek

demektir. Gerçeği bilmek ancak tanrıya inanmak ve hak dinine girmekle mümkündür. Yine Türk düşüncesine göre “Tanrı güç vermezse hiç bir iş başarılamaz, fert ne kadar güçlü olursa olsun yine de tanrının korumasına ve güç vermesine muhtaçtır, çünkü insanoğlu gücü son derece sınırlı bir varlıktır” Türklerdeki dünya hakimiyeti düşüncesine göre “Türk hakanları tüm insanlığı yönetmek üzere tanrı tarafından gönderilmişlerdir; tanrının yeryüzündeki temsilcileridirler, yani din ile devlet işleri aynı kişide birleşir.”⁵

O dönemde hükümdarın sahip olduğu bu dini otoriteyle toplumun birliği sağlanmaya çalışılmış sosyal hayattaki bu düzenlilik aile yaşamına da yansımıştır.

Halkın kağan ve beylere töre gereği saygı gösterip bağlılık duymalarının temelinde, töredeki tanrı inancı –tanrıya bağlılık– düşüncesi vardır. Halkın itaat ettiği asıl otorite tanrı, sonra da hükümdar olmaktadır. Sosyal düzendeki bu disiplinin, otoritenin ailedeki temsilcisi ise babadır. (Babadan sonra büyük erkek çocuktur.)

Türkler İslâm dinini kabul ettikten sonra, şaman dininin bir çok inanç, muska, büyü, sihir, üfürük gibi gelenek, ayin ve mucize masallarını yeni dinlerine ve kültürlerine nakletmişler bu nedenle de şaman töreleri İslâm kültürünün unsurlarınıymış gibi yüzyıllar boyunca sürüp gelmiştir; örneğin lohusa kadının –cinler tarafından ciğeri sökülür diye– yalnız bırakılmaması inancı, ya da kötü ruhlardan korunmak veya adak için türbelere, kutlu ağaçlara birşeyler bağlamak geleneği gibi.

İslâmiyet’te tek otorite Tanrı ve kutsal kitap Kur’an-ı Kerim’dir. İnsanların davranışlarına, düşüncelerine yön veren Kuran’daki ayetler ve surelerdir. Öbür dünyada cezalandırılacakları korkusunu sürekli yaşayan bu insanlar için önemli olan, günah olmayan şeyleri düşünmek ve eylemektir.

“Din adamları “günah”, “cehennem”, “öte dünya” gibi lâflarla insanları moral baskı altına aldılar. İnsanlar korkunç kavramlar arkasına hapsedildiler. Bu bozucu sürecin neticesinde insan, bir insan kari-katürü halinde hasta, dertli, kendine karşı kötü niyetlerle dolu, hayat itkilerine karşı nefretle dolu, hâlâ güçlü ve mutlu kalabilmiş herşeye karşı şüphe dolu bir hâlde serilmiş yatıyor.” (Nietzsche)

⁵ İnan Abdülkadir’in ‘Şamanizm’ ve ‘Makaleler ve İncelemeler’ adlı eserlerine daha fazla bilgi için başvurulabilir.

İşte bu özelliklerinden dolayı *din* toplumumuzda bir baskı ögesi haline gelerek önemli bir otorite olmuştur. Çünkü sadece şekilde otoriteye (ailede babaya, toplumda devlete) saygı göstermeyi alışkanlık haline getiren insanımız İslamiyet'te de *dini* (Kur'an-ı Kerim'i) hemen otorite olarak benimsemiştir; "Otoriteriyen kişiler, bildikleri şeylere dört elle sarılırlar, onların körükörüne etkisi altındadırlar. Tutumlarını değiştirmekte güçlük çekerler. Problemlere mutlak çözümler arama eğilimindedirler. Hareketlerinin çoğu içten olmayıp kendilerini savunma ihtiyacından doğar, duygu ve düşünceleri kanalize olmuştur. Bu durum onları yeni denemelere girmekten alıkoymaz." (Else Frenkel Bronsurch)

Bizim insanımız bu otoriteriyen özellikleri taşıdığı için otoriteyi bir türlü içselleştirememektedir. -Özotoriteyi oluşturamamaktadır.- Oysa mevcut değer yargılarından hareket etmeyen birtakım akıl yürütme süreçlerinden geçen, nesnel değerlendirmelerle doğru bilgiye, doğru bir yaşam biçimine varılır ve böylece hertürlü otoriteden de kopulur, özgürleşilir.

Hem eski Türkler'de hem de müslüman Türkler'de bu özellikler görülmez. Yani kişiler akli ve kendi doğrularını otorite haline getirememişlerdir. Gerçi her iki dönemde de bilgi ve akıldan söz edilir.

-Örneğin Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig adlı eserini akıl, doğruluk, saadet, kanaat temel kavramlarının üzerine kurmuştur. Eserin 211. beytinde şöyle bir cümle vardır; "insan gönlü dipsiz bir kuyu gibidir. Bilgi bu kuyudaki inci gibidir" Bu cümleden aldığımız mesaj şudur; bilgiyi bulana kadar hep araştırmak ve her bulunan bilgiye şüpheyle bakmak gerekir. Ayrıca eserin bir çok beyitinde akla ve bilgiye önem veren ifadeler vardır. Örneğin; "Bilgi insanı aydınlatır, yükseltir", "Akılsız adamlar bir avuç balçık gibidirler", "Akıllı insan asildir, beylik yapar", "Beyler bilgi ile devlet işlerini düzenler", "Akıl bilginin sarayıdır", "Bilgisiz insanın düşmanı kendisidir." Bu güne de seslenmekte olan şairin bu sözleri, evrensellik özelliği taşır.

Eski Türkler, tevazu, iyi davranış, sadakat, misafirperverlik, cesaret gibi önem verdikleri insan özelliklerine her zaman bilgili olmayı da katarak bunları insanın faziletleri kabul etmişlerdir ve bunlar insanın mutluluk kaynağıdır; "faziletli insan cevherle birdir. Faziletsiz insan çizme içindeki taban astarı ile birdir."

Kur'an'daki birçok ayet ve hadis bilgi-akıl ile ilgilidir. "Bilenlerle bilmeyenler hiç eşit olur mu?" yine Hz. Muhammed'in bu konudaki sözleri şöyledir; "İlim, kadın ve erkeğe farzdır", "İlim Çin'de bile olsa gidip arayınız".

9. Yüzyıldan itibaren İslamiyet'in yayılmasıyla bir İslâm Uygarlığı oluşmaya başlamıştır. Halife Me'mun Yunancadan, süryancadan ve pehlevî dilinden Arapçaya birçok çeviriler yaptırmış. Tıp, astronomi, matematik, felsefe, kimya ve fizikte büyük gelişmeler olmuş, Me'mun tarafından "Beytül-Hikme" adında bilim evi kurulmuştur. 11. Yüzyıldan sonra İslâm Uygarlığı, birçok eserin lâtinceye çevrilmesiyle Avrupa'yı etkilemiştir. Fatih döneminde klasik çağ düşüncesine yer verilmiş, 15. Yüzyılda İstanbul bir bilim şehri olmuştur.

Fakat, bu bilimsel ve düşünsel faaliyetler, zamanla taassuptan doğan dar dini yorumların çoğaltılıp, uygulamada dinin çarpıtılmasıyla akıl, bilgi gibi kavramların içeriğinin hurafeler ve batıl olan herşeyle doldurulması sonucunda canlılığını yitirmiştir.

Aslında İslâm Uygarlığını oluşturan çalışmaların temelinde bilimsel zihniyetten ziyade pragmatist bir zihniyet vardır. Bilimsel zihniyetin motifleri yaşama geçirilseydi ve dogmatiklik tamamen ortadan kalksaydı, bilim, bilgi gibi kavramlar bu kadar kolay hurafelerin, dogmaların boyunduruğuna giremezdi.

Hız. Muhammed, hurafelere batıla karşı olduğunu şu Hadisinde dile getirir; "Kuşun ötmesinden, uçmasından, uğursuzluk çıkarmak, ufak taşlar ve nohut ve baklalarla fal açmak, kum üzerinde çizgiler çizmek, bunlardan geleceğe ait hükümler çıkarmak, büyü ve kehanet türündendir." Ayrıca Muhammed, "İslâm'da ruhbanlık (özel din adamları sınıfı) yoktur", sözüyle de birtakım kişilerin hurafelerden yararlanarak dini kötüye kullanmalarına engel olmak ister.

11. ve 12. Y. Yıllarda, İbn-î Sîna, Gâzâlî ve Fârâbî gibi İslâm alemi düşünürlerinin sihir, büyü, astroloji ve simyaya önem vermeyip gözlem, deney ve akıl yüceltmeleri o dönem için çok önemli bir adımdır ama bütün bunlar, aklın doğrularına uygun bir yaşam biçimi oluşturmada hep yeni bilgilere önem vermek konusunda yeterli olamamıştır. Buna neden, dinin kurallarına uygun bir yaşam düzeni ve devlet biçimi oluşturulmasıyla, dogmatikleşen din kurallarının halk üzerine (devlet eliyle) etkili kılınmasıdır. Her dinin özünde "tek" gerçeği "son" gerçeği kendisinin temsil ettiği inancı vardır. Bu nedenle din devlet gücü ile birleştiğinde çok kolay bir şekilde bağınazlığa kayar. İşte bu bağınazlık sonucu toplumumuzda birçok yeniliklere din adına engel olunmuştur. Örneğin 1450 yıllarında icat edilen matbaa, Türkiye'ye ancak 1727'de girebilmiştir. Kör bağınazlık ile el yazmacılığının çıkarlarının birleşmesi sonucu ortaya çıkan bu gecikmeden zarar görenler Osmanlı Devleti'nin müslü-

man yurttaşları olmuştur. Çünkü müslüman olmayan azınlıklar için böyle bir dinî yasak (şeyhülüslâm fetvası) sözkonusu olmamış ve Museviler 15. Y. Yıldı İstanbul'da ilk matbaalarını kurmuşlardır.

Ancak Türkler, ellerindeki olanakları işleyip değerlendiremediklerinden, Batı'da kilise baskısı yerini akla ve bilime bırakırken doğu'da akıl, bilim ve teknoloji gitgide kör bağınağlığın baskısı altına girmiş ve bu bağınağlık Türk milletini matbaadan 277 yıl yoksun bırakmıştır.

Bir başka örnek de, "Ali Kuşçu'nun İstanbul'da kurduğu rasathanenin, Ahmet Şemsettin Efendi'nin 'Göklerin sırlarını öğrenmeye kalkışmak bir küstahlıktır. Rasathane kuran devletler kötülöklere maruz kalırlar' şeklindeki fetvasıyla 1580 yılında bir gecede yıktırılmasıdır."

Yine, "16. Y. Yıl da Atlantik Okyanusu kıyılarının haritasını çizen Piri Reis gibi bir denizcinin yetiştiğı ölkede 19. Y. Yıldı ,çoğrafya derslerinde harita göstermenin şeriate uygun olup olmadığı' tartışılmıştır".⁶

Bu tersine gidişin nedeni, devlet yönetiminde, hukukta ve eğitimde akılcı yaklaşımın yerini skolastiğe, taassuba, fetva kalıplarına terketmesidir.

Bu dönemde (14-15-16. Yüzyıllarda) Batı, kilise hukukunun donmuş ve eskimiş kalıplarından adım adım sıyrılmak zorunda kaldığı halde, Türkler İslâm hukukunu tabu haline getirek çağın ve Batı Uygarlığının hep gerisinde kalmışlardır.

C) BATILILAŞMA: Pragmatik Amaçlı Değişim

Türkiye'deki gençlik sorunlarının kaynaklarından biri de, Batılılaşma faaliyetlerinin temelindeki düşünce biçimi olabilir. Bu yüzden, Türkiye'deki Batılılaşma çalışmalarının tarihsel arka planını araştırmak faydalı olacaktır. Batılılaşma kavramı şöyle tanımlanabilir; 'gelişmekte olan toplumların kendilerinden daha çok gelişmiş milletleri örnek alarak onların uygarlık düzeyine ulaşmak istemeleri onları ölçü alarak çağdaşlaşmak, modernleşmek çabalarıdır.'

15. ve 16. Yüzyıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Batı'nın gerçekleştirdiğı sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmeler takip edilmeye çalışılmıştır. Çünkü imparatorluk artık zayıflamaya başlamış ve Batı karşısındaki yenilginin nedenleri hep komutanın ve ordu-

6 Mumeu Ahmet, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Yük. Öğ. Kurulu Yay. Ankara 1986 s. 113.

nun savunma araçlarının yetersizliğinde aranmıştır. Bu nedenle Batıya bilinçli olarak yönelişimizde ilk olarak Silahlı Kuvvetlerin eğitilip, donatılması konusu ele alınmış ve gerek oraya gönderilen öğrenciler, gerekse getirtilen uzmanlar aracılığıyla Batı örneğine göre ilk kez deniz ve kara mühendislik okulları ile askeri tıp okulu kurulmuştur.

Bu aşamadan sonra Batı'nın üstünlüğünü artık kabul eden Osmanlılar, Batı'nın teknolojisini almak için büyük bir çaba sarfetmişler; İplik, kumaş, dokuma ve daha bir çok fabrika ile tersaneler açmışlardır.

Ancak, yarar sağlamak amacıyla bu Uygarlığın sadece teknolojisine önem verilmesi, Batı Uygarlığına hep pragmatist (faydacı) açıdan yaklaşılmasına neden olmuştur. Bu teknolojinin ardındaki bilimsel düşünüşe (zihniyete) hiç dikkat edilmemesi, Batılılaşma çalışmalarını başarısız kılmış ve bu faaliyetler körükörüne yapay bir taklitçilikten öteye gidememiştir. Dolayısıyla bu, bilimsel düşünüşün, bilimsel yöntemlerin önemini kavramaktan çok uzak olan Osmanlı zihniyetinin neden olduğu doğal bir sonuçtur; "Türkler müslümanlığa girerken gösterdikleri kesin kararı, Batılılaşmayı kabul ederken gösterememişlerdir."⁷

Siyasi Batılılaşmaya, siyasi ve hukuki reformlara ihtiyaç duyulmaya başlandığında ise artık 18. ve 19. Y. yıllara ulaşılmıştır. 1839 yılında ilân edilen tanzimat fermanı ile, "İnsan Hakları Beyannamesi" ele alınarak bütün vatandaşların istisnasız kişilik, mal, mülk emniyeti, kanun önünde eşitliği teminat altına alınmış, çağdaş batılı vergi sistemi, adliye sistemi, modern mahkemeler kurulmuştur.

Aydınlar ve edebiyatçıların bazıları Batılı düşüncenin temelinde bulunan önemli kavramlardan, düşüncelerden söz etmeye başlamışlar ve bunları yayınladıkları dergilerde, gazetelerde savunmuşlardır. Örneğin, Namık Kemal "İbret" de yayınladığı "aile", "görenek", "medeniyet" adlı makalelerinde eski ailedeki ana, baba ve çocuk ilişkisini, çocuğun yetiştirilme tarzını tahlil edip, eleştirmiş, buna karşı modern batı ailesinin çocuk yetiştirme ve aile mutluluğu açısından üstünlüğünü açıklayıp, savunmuştur.

O zaman bu düşünceler, Osmanlı zihniyeti ve sosyal yaşam üzerinde etkili olmuştur. Ama bu değişimin kökten, devrimsel özellikli olduğu söylenemez. Çünkü tanzimatla gelen düşünceler doğal bir düşünce evriminin sonucu değil, 18. Y. Yıl ortalarında birdenbire dışardan gelen

⁷ Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yay. İstanbul 1979, s. 17.

düşünce akımlarının sonucudur. Bu tarihten önce Osmanlı İmparatorluğu Avrupa ile hemen hiç bir düşünsel ilişkiye girmeyip, bağınazlığın, geleneklerin ağır bastığı Doğu'lu düşünce yapısında kapalı kalmıştır. Eğitimde din temel olarak alınmış, dindışı eğitim ve araştırmadan sürekli kaçınılmış yeni buluşlara, araştırmalara kapılar kapanmıştır. Avrupa'da feodalizmden kapitalizme geçiş dönemi yaşanırken Osmanlı İmparatorluğu'nda iç dinamizm sağlanamamış, sadece amaç, İmparatorluğun ulusal yapısını, birliğini korumak olmuş ama bu da başarılammış ve imparatorluk çökmüştür.

Namık Kemal ve arkadaşlarının mücadelesi I. ve II. meşrutiyet dönemlerini yaratmış ve bu dönemlerde halk tabanında oldukça etkili olan düşünsel faaliyetler başlamıştır. 'İlmî tefekkür' ve 'özgür düşünceden' sıkça söz edilerek, Batı'daki gelişmelerin bu özelliklere dayandığının farkına varılmıştır. Ancak bu tarihlerde Osmanlı Devletinin yapısında dört akım belirmiştir; İslâmcılık, Osmanlılık, Ademî Merkeziyetçilik ve Türkçülük.

Bu akımlar kendi çıkarları doğrultusunda hep bir iktidar savaşı verdiklerinden Batılılaşma yine tam olarak gerçekleştirilememiş, bilimsel zihniyet, özgürlük, lâiklik, demokratik devlet gibi kavramlara yaşamda dinamizm kazandırılmamıştır. Bu nedenle batılılaşmadan hep pragmatik ve taklit amaçlı değişim anlaşılmıştır. Batıdaki düşüncenin kaynağına inilemediğinden toplumumuzda kökten değişiklikler en önemlisi de zihniyet değişimi gerçekleştirilememiştir.

İşte bugün toplumumuzda birçok politikacı ve ayağı yere basmayan birçok insan artık çağdaş, uygar bir ülkeyiz, -Batılılaştık- dese bile hâlâ düşünsel açıdan Batılılaşmayı sağlamış değiliz. Bu konuda eğitim sistemimize büyük görevler düştüğü halde bugünkü gençliğin düşüncelerine, faaliyetlerine, sorunlarına baktığımızda karamsarlığa kapılıyoruz. Demek ki toplumumuz gençliğinin sorunlarının bir diğer önemli kaynağı da eğitim alanıdır.

D) EĞİTİM: Topluma Karşı Sorumlu Bireyler Yetiştirmek

Çocuğu birinci derecede yoğuran, ona şekil kazandıran aile ve çevredir ama okulun katkısı da, küçümsenemez. Okulda eğitilme pasiv olmaktan çıkar, aktif bir hale gelir. Bu nedenle eğitimcilerin sorumluluğu büyüktür.

İnsan, bir imkânlar varlığıdır. Bu imkânlar, temelini insanın biyopsişik bütünlüğünde bulur. Bu imkânları gerçekleştirmek insanın kendi elindedir. Bunu da eğitim sağlar.

Eğitimin insan için önemine dikkat çeken Kant'a göre; "İnsan ancak eğitim sayesinde insan olur. İnsanda önceden bulunmayan bu niteliği, eğitim gerçekleştirir. Çünkü insanın doğal yeteneklerinin gelişmesi kendiliğinden olup bitmez; doğa insana hazır yetenekler vermemiştir. Doğa, insanı, sahip olduğu yeteneklerin imkanların çekirdekleriyle donatmış, onları geliştirmeyi insanın kendisine bırakmıştır..."

İnsanın sahip olduğu imkanların bir kısmı aile içinde ortaya çıkarılıp geliştirilirken, bir kısmı da eğitim kurumlarında ortaya çıkarılır ve daha önce ailenin -çevrenin- kotardığı özellikler de daha mükemmel hale getirilmeye çalışılır. Bu amaç doğrultusunda, eğitimcilerden yeni yetişenlerin bütün yeteneklerini geliştirip, onların hak ve haksızlık duygusuna, özgür davranışlara, özgür bir düşünme ve yargı gücüne sahip olmalarını sağlamaları beklenmelidir.

Bu gün eğitim sistemimizde geçerli olan Türk Milli Eğitiminin amaçlarına baktığımızda ikinci maddenin çok ideal olarak insandaki özelliklerin geliştirilebilmesine olanak sağlayacak bir şekilde düzenlendiğini görüyoruz; "Madde 2: Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milleti'nin bütün fertlerini beden, zihin, ahlâk, ruh ve duyu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmektir."

Yetişen gençliğe baktığımızda, 'topluma karşı sorumluluk duyma' özelliğinin -ki bu da sadece toplumdaki otoritelere karşı bir sorumluluktur- dışında yukarıda sıralanan özelliklere pek rastlamıyoruz. Genç insan için, okul, bilgi sadece bir araç, onun hemen kurtulmak istediği bir yük olmuştur. Bu duruma, ailenin, toplumun da katkısı olmaktadır çünkü, gençten beklenti, bir an önce eğitimin merdivenlerinden çıkıp, üniversiteden mezun olduktan sonra hemen bol para getirecek bir mesleğe girmesidir. Toplumun bu beklentisine ders programlarının ve öğretim yöntemlerinin bilimsel, özgür düşüncüyü yerleştiremeyen bir kısır döngü oluşu da eklenince, üniversiteleri bitirmiş gençler bile, özgür düşünebilme yeteneğinden yoksun, tutarsız kişilik yapısında, kendine özgü bir tavır bulunmayan, kafalarının içine doldurulan birbirinden kopuk ve çoğu gereksiz bilgilerle çok erken bir yaşta, bezdirilmiş kişiler olarak karşımıza çıkmaktalar. Ayrıca okullarda demokratik olmayan disiplinli ortamlar yaratılmaktadır; her fırsatta disiplin yönetmelikleri hatırlatılır ve çoğu kez hoşgörünün rol oynayacağı yerlerde bu yönetmelikler uygulanır.

Eğitim, kültürümüzün en önemli bir alt yapısıdır ve kültürümüzün motiflerinden etkilenmektedir. Bu nedenle eski Türkler zamanından beri süregelen otoriteye şekilde saygı -otoriteriyenizm- motifimiz eğitimde okula, öğretmene, disiplin yönetmeliklerine saygı biçiminde kendini gösterir. Toplumumuzda bireysellik önemli olmayıp, toplumsallık ön plânda olduğu için, eğitimde her zaman aileye, ülkeye, devlete hizmetin, sorumluluğun ön plânda tutulması gerektiği şartlandırılır ki, bu Milli Eğitimin genel amaçlarında da belirtilir; "Madde 1 = Türk M. Eğitiminin genel amacı fertleri, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin milli, ahlâki, insanî, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, *ailesini, milletini, vatanını seven ve daima yüceltmeye çalışan*, insan Hakları ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olan *Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir...* Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve *Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak*, öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, Sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır."

İşte bu amaçlarda dile gelen, milli kültürümüzün özellikleridir; eğitim sistemimizde de bireylerin bu amaçlar doğrultusunda yetiştirilmesi esastır. Genç bu beklentileri sorgulamadan olduğu gibi kabul eder; "Biz yüzyıllardan beri 'hafız' geleneğine bağlı kalmışız. Bu gelenek, temelini, mânâsını anlamadan bir din kitabının ezberlenmesinde bulur. Yüzyıllardan beri insanlarımız tanrılarına ne dediklerini bilmeden seslenip duruyorlar ve bu onlara tabî geliyor. Bu anlamadan ezberleme, konuşma, eğitim ve öğretimin her katında sürüp gidiyor. Bu hafız geleneğinden kurtulmadıkça, aktif bir eğitim uygulanamaz."⁸

Gerçekten de, ezbere konuşma, ezbere iş yapma; yani herşeyi detaylı nedenini-niçinini araştırmadan, sorgulamadan körükörüne -olduğu gibi- kabul etme toplum olarak yaşamımıza düşünme ve davranmalarımıza yerleşmiş bir prensip olmuş ve bu nedenle bu pasiv öğrenme de bir zihin tembelliği meydana getirmiştir.

Bu örneklerden sonra şöyle bir sonuca varılabilir; "insan zihniyeti, içinde yaşadığı toplumdaki (kültürden) ayrı düşünülemez. Bir toplumda uygulanacak siyasi ekonomik ve eğitim sistemlerinin başarılı olması, o topluma hakim olan zihniyetle sıkı sıkıya ilgilidir.

8 Mengüsoğlu Takiyettin, 'Felsefi Antropolojinin Işığında Eğitim' (bildiri) Fel. Kurumu Seminerleri Türk Tarih Kur. Bas. Ankara 1977, s. 16.

Kültür unsurlarının insana sağladığı görüş açısı, onun zihniyetini oluşturan kabullenmeleri temin eder.”⁹

Zihniyeti meydana getiren kültür olduğuna göre, toplumumuzu Batılı seviyeye erdirmek için gerekli zihniyeti sağlayacak bir kültür politikası tespit etmek gerekir. Bu politikamızın esasını, tüm insanlığın malı olan evsensual kültür değerlerini benimsemek oluşturmaldır. Milli kültüre bağıllık, o milletin varolması için gereklidir, ama yeterli değildir. Gelişmiş Batı Uygarlığının kültürel motiflerinin, evsensual değerlerinin insana bakışının, yaşam felsefesinin çok iyi anlaşılması ve kültürümüze uyarlanması gerekmektedir. Çünkü ancak bu sayede, düşünsel kültürümüzün sorun yaratan özelliklerinin farkına varabiliriz.

Toplumumuzda Batı ve Doğu sentezi yapılamadığından belli bir zihniyet; algılayış tarzı –bir paradigma– oluşturulmadığı gibi toplumun bize benimsettiklerini biz keşfettik zannediyoruz. Toplumsallık ön plânda ama bu da tam yerine oturmamıştır. Çünkü bizde davranışlar, bir takım kavramlar, değerler içselleştirilememektedir. Örneğin: “Misafirperverlik” motifi Türk toplumunun en belirgin karakteridir. Fakat bu davranışın temelindeki ‘insana saygı’ unsuru içselleştirilmediğinden genellikle “misafirperver kişi” bunu sadece gelenek olduğu için yapar, hatta öbür yanda kızına, karısına dayak atar veya kızını okula göndermez. ‘İnsana saygıyı’ içselleştiremeyen böyle bir kişiden misafirperverliği içselleştirmesini nasıl bekleriz?

Bu örnek davranışları çoğaltmak mümkün en önemlisi de, demokratiklik, özgürlük; bireysellik kavramlarını içselleştirememiş olmamızdır. Bunun nedeni, bireylerin toplumsallığın ön plânda olduğu otoriteren bir zihniyetle yetişmeleridir. Toplumumuzda, torna tezgâhından geçirilmişcesine belli bir insan tipi yaratılmak istenmektedir. Aile, toplum ve din kurumu, bu insan tipinin –zihniyetin– oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu zihniyeti aşmanın tek yolu eğitim olarak karşımıza çıktığı halde, orada da bireysellik ve akılcılığın (bilimsel zihniyetin) değil, toplumsallığın ön plânda olduğunu, tek tip zihniyetin yaratıldığını görmekteyiz.

Oysa özgürlüğün, demokrasinin böylesine önemli bir kavram haline geldiği çağımızda, *dinanizm*, *farklılık*, *değişim* geçerlidir. Değişim, “geleceği ve şimdiki yaşamımızı kaplayan bir süreçtir. Değişimin güredüyen akıntısı, kurumları alt üst etmekte, değerleri değiştirmekte, kök-

9 Öner Necati, ‘Zihniyet Farklılıkları ve Kültür’ (bildiri). Felsefe ve Sos. İlim. Kongresi.

lerimizi kurutmaktadır. Bu nedenle insanoğlu değişimin hızını en kısa zamanda denetlemeyi öğrenmeli ki, uyumsuzluk, gerilim, yön sapması, gelecek korkusu gibi olumsuz sonuçlardan en az etkilensin.”¹⁰

Değişimin bu baş döndürücü hızının en iyi kanıtı, 20. Y. yılın başından itibaren önemli bir bilimsel buluşun yararlı bir teknolojik biçime dönüştürülmesi için gerekli sürenin, çok azalmış (% 60) olmasıdır.

Çağımızda yaşanan bu değişim hızını en kısa zamanda denetlemek ve bu hızın olumsuz sonuçlarından en az etkilenmek, ancak bilimsel ve akılcı düşünmeyi ilke haline getiren bireyselliğe, özgürlüğe, demokratikliğe ve öteki insan değerlerine önem veren bir zihniyetle mümkün olabilir.

Birbirinden farklı düşünen, farklı eyleyen insanların çoğunlukta olduğu bir toplumdaki dinanizm, yaratıcılığı ve gelişmeyi güdüler. Tek tip zihniyet ise içerdiği tekdüzelik, durgunluk, sıkıcılık gibi özellikleriyle yaratıcılığı, eleştiriyi köreltip toplumu gerilere götürür.

Farklı insanlara ve onların yarattığı dinanizme alışık olan bir toplumda zaten demokratik yaşamaya ve düşünmeye uygun bir zemin hazırlanmış olur, böyle bir toplumda artık belli otoriteler değil, bireysellik egemendir. Batı toplumlarının bu özelliği taşıdığı söylenebilir, bizimki gibi geleneksel toplumdaki insanlar ise bu dinanizmi, bireyselliği yaşamamaktadırlar; “Kültür düzeyi yüksek olan nüfusun en büyük devinme içinde olacağı, açıktır, çünkü üstün sanayileşmeye yönelen ülkelerde, geleceğin insanları arasında devinim bir yaşama biçimidir. Geçmişin sınırlamalarından kurtulmak, daha zengin bir geleceğe doğru adım atmaktır. Böyle ülkelerde birey, değişim hızı ve derinliği karşısında kendisini büyük bir *davranış esnekliğine* ve *sağlam kişiliğe* sahip olmak zorunda hisseder.”¹¹

Gençlik artık, zihniyetimizin olumsuz özelliklerinin farkına varmaya başladı. (Buna beyin göçeri ve başka yollarla Batı'yla olan yakınlaşmalar neden oldu.) Zihniyetimizi kuşatan değerler, kavramlar, yöntemler gençleri tatmin etmemekte, içselleştirilemediği için ortak değerler tabanında çözümler olmakta, bu nedenle de gençlerde *yabancılık* ve *hiçlik* duyguları yoğunlaşmaktadır. Önceleri kendilerini güvenlikte hissettikleri toplumsal zemin –ortak değerler tabanı– artak sallanmaya başladığından gençler daha sağlam bir zemin –temel– arayışı içine gir-

10 Toffler Alvin, Gelecek Korkusu, Çev. S. Sargut, İstanbul 1974, s. 9-10.

11 Age. s. 37.

diler. Bu zemin ancak, özgür düşüncelerle kotarılmış, daha demokratik bir toplum olabilir. Çünkü sorunlarından, gençliğin demokratik aile, demokratik toplum ve demokratik eğitim özlemi çektiği anlaşılmaktadır.

III) Gençlik Sorunlarının Çözümü

Toplumumuzun buraya kadar çizilen karamsar manzarasında değişiklik yapmak mümkün değil mi? Gençlerin sorunları hep bu şekilde sürüp gidecek mi?

Öncelikle, sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve yetişkinlerin eğitim farklılıklarını gidermek, onları gençlik sorunları, gençlerin gelişim sorunları, toplumsal ve güncel konular hakkında aydınlatmak gerekir. Sonra ele alınacak en önemli konu eğitim sistemimizdir. Çünkü şu anda toplumumuzda –ve dünyanın her yerinde– eğitim, genç üzerinde aileden sonra en önemli kurumdur. Bu nedenle de gençlik sorunlarının çözümü konusunda eğitim alanında önemli, köklü değişiklikler yapmak gerekmektedir.

İşte, eğitim sistemimizde –orta öğrenimde– ‘Klasik Çağ’ düşüncesini eserler yoluyla tanıtmak bu sayede bu düşüncenin temelindeki motiflerin –ideal değerlerin– özümsemesini sağlamak ve bunları bir davranış biçimi haline getirmek önemli bir adım olacaktır. Tüm ideal insan değerlerini; hümanizmi, özgürlüğü, aklın gücünü –egemenliğini–, bilimsel zihniyeti, demokratikliği bu düşüncede buluyoruz.

İnsana insan olarak bakan Klasik Çağ –Yunan– düşüncesinin temelindeki hümanizmanın başlangıcı platon’dur. Platon, insanın ruhuna, erdem sevgisine ve aklın üstünlüğüne önem vermiştir. Ona göre ruhun tutkulardan temizlenmesi ve erdeme kavuşmak (erdeme de bilgi sahibi olunarak kavuşulur), akıl ve eğitim yoluyla olabilir. Sokrates’e göre de “yalnızca bilgisizler kötülük eder.”

Toplumumuzun manevi varlığının klasik düşüncedeki hümanist ölçülerle yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun da ön koşulu, orta dereceli okullarda hümanist eğitimin yerleştirilerek, hümanist zihinler oluşturulmasıdır; “Yeni Türk kuşaklarının düşünsel, ahlâksal ve estetik biçimleniminin temelinde Doğu ruhunun değil, Batı ruhunun bulunması gerektiği inancı orta öğrenime yön göstermelidir. Yeni kuşaklar, batılı toplumların eğiticisi olan büyük insanların eserlerini tanımalı ve sevmelidirler. Tam anlamı ile biçimlendirici ya da eğitici diyebileceğimiz bu eserler orta öğretim öğrencilerinde insan onuru ve moral

özgürlük duygularını en yüksek derecede uyandırmakta, onlarda fikir yürütme alışkanlığını yaratmakta, onlara yarışma ruhunu aşılamakta, onlara insan duygularının gerçekliği ve yüceliğine dayanan bir dünya görüşüne yükselme olanağını vermektedirler.”¹²

Batı düşüncesine her zaman felsefe, sanat ve edebiyat öncülük etmiştir. Ayrıca bugün de, Batı eğitiminde temelde klasik düşünceler –Klasik Çağ– yer alır. Biz de kültürümüzdeki halk edebiyatı, güzel sanatlar gibi motive edici güçleri kullanarak, hümanist; özgürleştirici bir eğitim ortamı oluşturabiliriz.

Fatih döneminde Antik Çağ'dan pek çok düşünce alınmışsa da, bu dönem çok kısa sürmüş ve Cumhuriyet'e kadar toplumumuzda İslâm ve mezopotamya kültürü etkili olmuştur. Cumhuriyet döneminde tercüme bürolarının ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Latince, Yunanca dil kurslarının kurulmasının temelinde aslında, klasik düşünceyi aktarmak vardı. Tabii, bu düşünceyi öğrenmek konusunda ne kadar geç kaldığı ve bu nedenle de bu düşünceyi yaşam tarzına dönüştürmekte başarısız olduğu ortadadır.

Yeni Türk kuşaklarına verilecek hümanist eğitim açısından bakıldığında, “Osmanlı çağının edebi eserleri ve genellikle kültür eserleri –pek azı hariç tutulursa– yararsızdırlar, bazen hattâ zararlıdırlar. Örneğin, yeni kuşaklar, sanat anlayışlarını yaşama ilgi duymayan, sanat alanının dışında kalan bir takım kaygularla insanı ve hayvanı betimlemekten kaçınan bir sanat üzerine değil, tersine Yunan heykeltıraşlık eserleri gibi, yaşamı ve güzelliği coşkunca dile getiren bir sanat üzerine kurmalıdırlar. Genç, bu yeni sanat anlayışına eriştikten sonra, doğunun süsleme sanatını incelemeye koyulursa, bu sanatta yeniden işlenmeye ve yeni sanat bilincinde yaşatılmaya değer olan motifleri bulabilecektir. Aynı biçimde, Osmanlı edebiyatı eserleri de orta dereceli okullardan itibaren, hümanist ve akılcı değerleri benimseme yolunda olan çocuklara okutulmalıdır. Ancak bu suretle, pek uzak olmayan bir gelecekte, toplumun manevi varlığının yeni bir değerlendirilmesine girilebilecektir.”¹³

Atatürk'ün devrimlerle getirmek istediği anlayış, eğitim, hümanist özellikler taşır. Klasik çağ düşüncesini eğitimle yaymak düşüncesinde olan Atatürk devrimleri evrensel bir değer taşımaktadır, çünkü o, Klasik düşüncenin hıristiyan Batının dışına taşıp, insanlığın tümünü kucaklamasının zorunluluğunu ileri sürüp bunun olanaklılığını kanıtlamıştır;

12 Sinanoğlu Suat, Türk Hümanizmi, Türk Tarih Kur. Bas. Ankara 1980, s. 101.

13 A.g.e. 101.

“Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün mânâ ve görüşü ile uygar bir toplum haline ulaştırmak, Millet'in beynini paslandıran, uyuşturan anlayışları yok etmek, uydurma boş fikirleri söküp atmaktır.”¹⁴

Atatürk'e göre, geleceği gençler kuracak, biçimlendirecek ve yönetecektir. Bu nedenle kurduğu Cumhuriyet'i gençliğe emanet etmiştir. Ama bu önemli görevi üstlenebilmesi için, gençliğin bilimin verileri ışığında, çağdaş koşullarla yetiştirilmesi gerekliliğini de koşul olarak koymuştur; “Gençliği yetiştiriniz onlara bilim ve kültürün olumlu düşüncelerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Özgür düşünceler uygulamaya konulduğu vakit, Türk Ulusu yükselecektir.”

Batı Uygarlığının çekirdeği, Yunan düşüncesinin bir fethi olan zihin özgürlüğüdür. İşte bunu farkederek Atatürk, gerçek anlamda batılılaşabilmek için devrimlerini klasik düşünceye dayandırmış ve Rönesans dönemi yaratmıştır. Fakat, kültürümüzün temelindeki olumsuz motifler, bu değerlerin tüm toplum tabanına yaygınlaştırılmasına; özümsemesine engel olmuş, bu nedenle de kökten bir zihniyet değişimi mümkün olmamıştır. Atatürk, hümanizmi, özgürlüğü yaşam biçimi haline getirebilecek bilimsel zihniyetlerin ancak eğitim yoluyla oluşturulabileceğine inanmıştır; “Şimdiye kadar izlenen öğretim ve eğitim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde, en önemli etken olduğu kanımsdayım.”¹⁵

Ata'nın 67 yıl önce eğitimimizle ilgili yapmış olduğu bu saptama, maalesef bu günde geçerliliğini korumaktadır.

Klasik düşünceyi çok iyi anlayabilmek için, bu düşüncenin ortaya çıktığı eserleri ilk elden okumak etkili bir yol olacaktır. Bu amaçla filoloji eğitimine ağırlık vermek gerekir. Filoloji, “insanların manevi etkinliklerinin somut ürünlerini doğrudan doğruya tanımadır; manevi ürünler de genellikle yaratılan eserlerde oluştuğuna göre, denebilir ki, filoloji sanat, hukuk, felsefe, bilim vb. eserlerin incelenmesi ve tanınmasıdır.”¹⁶

Böyle bir eğitimde Yunan ve Latin yazarlarının özgün metinleri, gençlerin düşünsel ve ahlâksal bakımdan daha fazla etkilenmelerini sağlar. Örneğin: “Perikles'in kişiliği, Demosthenes veya Aiskhines'in siyasal

14 Atatürkçülük, I. Kitap, Ankara 1983, s. 115.

15 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II. Ankara 1959, s. 16.

16 Sinanoğlu Suat, Türk Hümanizmi, s. 179.

bir söylevi genç zihinlerde demokrasinin ne olduğunu dolayısızca yerleştirebilir.”¹⁷

Filolojik eğitimin önemli bir katkısı da dile olacaktır; “Genç, özgün metinlerle ilişki kurmakla, bir terimin etimolojik anlamından başlayarak doğuşu ve gelişimi boyunca kazandığı yeni anlamları izlemeyi öğrenir; gitgide daha yüksek bir olgunluk düzeyine erişen düşüncenin zorlaması ile, çeşitli yazarların eserlerinde terimlerin kazandığı anlamlar öylesine canlı ve somut bir nitelik sergiler ki, genç farkına varmadan bu anlam bolluğunu ana dilindeki kelimeye aktarır ve böylece bir terimin semantik evrimini bir bütün olarak iç evrenine mal etmiş olur. *O terimin semantik evrimi ise, insan düşüncesi tarihinin tümüyle yansıdığı sayısız parçacıklardan biridir.* İşte filolojinin özü ve eğitici gücü budur.”¹⁸

Klasik düşünceyi gençlere çok iyi özümsetebilmenin bir yolu da, bu düşüncenin tüm motiflerini bulduğumuz Atatürkçü düşüncelerin –devrimlerin– en iyi şekilde anlaşılmasını sağlamaktır ki, bunun için ‘Nutuk’ müfredat programa ders kitabı olarak sokulabilir. Bugün eğitimimizde Atatürk’ün düşünceleri –ilkeleri– ezberletilmekten öteye geçemediği için bu ilkelerin özüne inmek mümkün olmamaktadır, dolayısıyla gençler, klasik çağ düşüncesini tanıyamamaktadırlar.

Batının düşünsel, ahlâksal ve estetik biçimlenimini sağlayan klasik düşünceye dayalı bir eğitimle ancak insanlı değerler benimsetilebilir, eleştiri yeteneği, estetik duyarlılık ve bilimsel zihniyet oluşturulabilir. Böyle bir zihniyet de, bireyselliği; öz-otoriteriyenizmi benimseyerek –kültürümüzün olumsuz motiflerini ortadan kaldırarak– demokratik özellikli aileyi, toplum ve eğitim sistemini yaratacaktır.

Ancak böyle bir zihniyetle inançlar, kurallar kısaca otorite olarak tanınan herşey, sorgulanacak böylece de topluluk ahlâkı yani ‘sürü bilinci’ aşılacaktır; “zihni katharsis (arınma), öze-ermenin vazgeçilmez ilk aşamasıdır. Kişi, kendini inançlarından, kanaatlerinden, itikadlarından (bağımlılıktan) kurtarabilmelidir. Ancak bunu başardığı nisbette realiteyi olduğu gibi görme imkânı ve dolayısıyla yeni değerler yaratma gücü artacaktır.”¹⁹

Toplumumuzda gençlerin artık kendi değerlerini yaratma zamanı gelmiştir. Bunun için de klasik düşüncenin temelindeki şüpheciliği

17 Age. s. 177.

18 Age. s. 182.

19 Baykan Fehmi, Bilgelik Yolunda Bir Filozof Nietzsche, Palme Yay., Ankara 1989, s. 145.

yaşama geçirip; inançların köküne inip, onlara körükörüne bağlanmayı; otorite tanımadan, sadece aklın otoritesine dayanarak bireyselleşmeyi alışkanlık haline getirmelidir gençlik. “Bu nerden kaynaklanıyor”? diye sormalısın. ‘Beni bunu dinlemeye iten nedir’? diye sormalısın. Sen vicdanımı, itaatlı bir askerın komutanının emrini dinlediği gibi dinlersin... Ama, senin şu veya bu yargıyı vicdanının sesi olarak kabul etmen –doğru hissetmen– belki de kendin hakkında hiç düşünmediğin içindir ve çocukluğundan beri sana doğru denilenleri körükörüne kabul ettiğin içindir; ya da görevim dediğin şey sana şimdiye kadar geçim ve şeref sağlamıştır ve sen onu, ‘doğru’ buluyorsun. Çünkü sana ‘varoluşunun şartı’ gibi geliyor.” (Nietzsche)²⁰

SONUÇ

Kültürümüzün tarihsel arka plânına baktığımızda, ailenin, eğitimin, geleneklerin çoğunun, inançların birtakım olumsuz özellikler taşıdığı sonucuna vardık. Bunların en önemlileri, otoriteye bağımlılık –öz-otorite yokluğu–, aşırı disiplin ve düzen anlayışı, dogmatiklik, bağnazlık, toplumsal değerlere fazlasıyla önem vermektir.

Bugün de toplumumuzda, ailede, eğitimde rastladığımız bu özelliklerin bir sonucu olarak Türk insanında –yeni yetişen gençlikde– bilimsel, akılcı, sağduyulu olmayan bir zihniyet ve bireysel olmayan, otoriteryen bir karakter oluşmuştur.

Oysa, toplumumuzda gençliğin bir türlü yaşayamadığı bireysellik –öz-otoriteryenizm– ile ‘sürü insan’ olmaktan kurtulunur, birtakım aykırılıkların farkına varılır ve özgür yaşam, demokratiklik vb. yeni değerler yaratılır.

Ancak, Klasik çağı betimleyen düşünceleri anlayarak hümanist değerler yaşama geçirilebilir.

Bunun da yolu Klasik ve filolojik eğitimidir. Ayrıca Atatürk’ün bu konudaki düşüncelerinin de iyi özümsemesi gerekir, çünkü bu düşünceler Klasik Çağ düşüncesinin tüm motiflerini taşımaktadır.

20 Age., s. 146.

KAYNAKÇA

- Atatürkçülük, I. Kitap, 1983.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, 2. Baskı Ankara 1959.
- Baykan Fehmi. Bilgelik Yolunda Bir Filozof - Nietzsche - Palme Yan. Ankara 1989.
- Eröz Mehmet, Türk Ailesi, MEB Yan. No. 3 İst. 1977.
- Felsefe Kurumu Seminerleri, Türk Tarih Kur. Bas. Ankara 1977.
- Gökçe Birsen, Gecekondu Gençliği, H.Ü. Yay. C.5. Ankara 1975.
- Sosyal ve Kültürel Değişmeler İçerisinde Gençlik, Gençliğin Eğitimi ve Sorunları, TED. IX. Eğ. Top. Ankara 1985.
- Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, MEG.SB Yay. No. 270 Ankara 1984.
- Gökberk Macit, Felsefe Tarihi, Bilgi Yay. İst. 1975.
- Has Hacı Yusuf, Kutadgu Bilig, Çev. Reşid Rahmeti Arat, Türk Tarih Kur. Yay. Ankara 1959.
- İnan Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1968.
- Köknel Özcan, Türk Toplumunda Bugünün Gençliği, İst. 1970.
- Kağatçibaşı Çiğdem, Gençlerin Tutumları ve Kültürleri Arası Bir Karşılaştırma, ODTÜ Fen Ed. Fak. Yay. No. 25 Ankara 1973.
- 'Klâsik Çağ Düşüncesi ve Çağdaş Kültür I. Sempozyum (1976). Türk Tarih Kur. Bas. Ankara 1977.
- 'Klâsik Düşünce ve Türkiye' - II. Sempozyum (1977) Ank. Ün. Rek. Yay. No. 304 Ankara 1981.
- Mümcü Ahmet, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II. Yük. Öğ. Kur. Yay. Ankara 1986.
- Mengüşoğlu Takiyettin, 'Felsefi Antropolojinin Işığında Eğitim', Fel. Kur. Seminerleri: T.Tarih Kurumu Yay. Ankara 1977.
- MEG ve S.Bakanlığı Gençlik Hiz. D. Bşk. Araş. Gazi Ün. Yay. 12-24 Yaş Gençlerin, Sosyo Ekonomik Sorunları, Ank. 1986.
- Öner Necati, Zihniyet Farklılıkları ve Kültür I. Fel ve Sos. İl. Kong. Atatürk Ün. Erzurum 1984.
- Sinanoglu Suat, Türk Hümanizmi, T. Tarih Kur. Yay. Ank. 1980.
- Sartori Giovanni, Demokrasi Kuramı, Çev. Deniz Baykal, Siyasi İl. Türk Der. Yay. No. 23 Ankara.
- Toffler Alvin, Future Shock, Çev. S. Sargut. İst. 1974.
- Tezcan Mahmut, Kuşaklar Çatışması, Ankara 1981.
- Ülken Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yay. İst. 1979.
- Yörükoğlu Atalay, Gençlik Çağı, T. İş. Bank. Yay. No. 270, Ankara 1958.
- Dergiler; (Gerçek) 1976, (Erdem) 1-3 cilt.